

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-68>

УДК 336.02

Стеблянко А.В., Верещака Я.В.

Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу процесу деофшоризації на сучасному етапі розвитку української державності та перспективам його подальшого розвитку. Актуальність описаної в статті проблеми зумовлена значними втратами від офшоризації для економіки України, що, у свою чергу, вимагає розробки дієвих інструментів регулювання відносин резидентів з «податковими гаванями». У статті розглянуто визначення поняття «деофшоризація», охарактеризовано механізм деофшоризації національної економіки. Проаналізовано міжнародний досвід щодо процесів деофшоризації. Розглянуто спроби українського законодавця врегулювати питання, пов'язані з деофшоризацією. Підсумовано, що існує об'єктивна необхідність привести у максимальну відповідність до міжнародної практики ступеня відповідальності за порушення податкового законодавства та забезпечити перехід на якісно новий рівень міжнародної співпраці з обміну податковою інформацією.

Ключові слова: деофшоризація, концепція CFC, оподаткування, план BEPS, правила КІК.

Steblianko Alina, Vereshchaka Yarina

Sumy State University

PROSPECTS OF DEOFFSHORIZATION IN UKRAINE

Summary. The article is devoted to the analysis of the process of deoffshorization at the present stage of development of the Ukrainian statehood and prospects of its further development. The urgency of the problem described in the article is due to significant losses from offshoring for the economy of Ukraine, which, in turn, requires the development of effective tools to regulate the relationship of residents with «tax havens». It is noted that despite significant scientific works and current research, today there is no single point of view on the effectiveness of the existing mechanism of deoffshorization of national economies by international regulators, tools to combat tax erosion and tax evasion. The article considers the definition of «deoffshorization», describes the mechanism of deoffshorization of the national economy. It has been established that one of the most important goals of global deoffshorization is to create equal conditions for the movement of capital between countries, without giving preference to countries that have more attractive tax conditions. Emphasis is placed on the fact that the harmonization of anti-offshore and tax policies is one of the key processes, as deoffshorization cannot be effective without increasing the responsibility for non-compliance with tax legislation. International experience on deoffshorization processes is analyzed. Attempts by the Ukrainian legislature to resolve issues related to deoffshorization are considered. It is emphasized that despite the fact that some mechanisms of counteraction to cross-border tax evasion schemes are fragmented in Ukraine, such mechanisms need further clarification and implementation of tools that will allow effective control over the relevant areas and ensure effective functioning of the domestic counteraction system. tax minimization. It is concluded that there is an objective need to bring the degree of responsibility for violations of tax legislation as much as possible in line with international practice and to ensure the transition to a qualitatively new level of international cooperation in the exchange of tax information.

Keywords: deoffshorization, CFC concept, taxation, BEPS plan, CIC rules.

Постановка проблеми. Офшоризація стає новинкою велику небезпеку для економіки країни, з якої виводиться капітал в податкові гавані. На сьогоднішній день ведеться боротьба з офшорами практично у всьому світі, Україна не є винятком. Оцінити величину загальних утрат від офшоризації української економіки досить складно, що зумовлено існуванням значної кількості чинників. Водночас варто зауважити, що кошти українського походження, які осіли в офшорах, за приблизними міжнародними оцінками, коливаються від 117 млрд дол. (Global Financial Integrity) до 167 млрд дол. (Tax Justice Network), а щорічні офшорні втрати України, за даними Міжнародного консорціуму журналістських розслідувань (ICIJ), досягають 1,5-2% ВВП на рік [1].

В умовах жорсткої конкуренції, мінімізація податків стає одним із ключових завдань, адже багато компаній за рахунок офшорів економлять на податкових виплатах, тому боротьба з ними представляється досить складним завданням.

Відповідно, зважаючи на нестабільну економіку та зростаючу боргову залежність України, питання деофшоризації стає надзвичайно актуальним, у зв'язку з чим потребує підвищеної уваги питання розробки дієвих інструментів регулювання відносин резидентів з «податковими гаванями».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових робіт, що присвячені аналізу перспектив процесів деофшоризації в Україні, заслуговують на увагу наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених як К. Бондаревської, О. Глазунова, О. Гуржій, Н. Мудрак, В. Шокрути й інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на численні наукові праці, що присвячені вказаній проблематиці, наразі відсутня єдність думок щодо ефективності існуючого механізму деофшоризації національних економік із боку міжнародних регуляторів, інструментів боротьби з розмиванням податкової бази й ухиленням від оподаткування.

Метою пропонованої статті є аналіз процесу деофшоризації на сучасному етапі розвитку української державності та перспективи його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «деофшоризація» трактується в економічній літературі по-різному. З одного боку, деофшоризація розглядається як боротьба з офшорами або посилення контролю над операціями в офшорних зонах, а з іншого – як полегшення умов для ведення бізнесу та як чинник розвитку національної економіки. При цьому зазначені підходи не суперечать розумінню деофшоризації як проведення державою політики, спрямованої на вдосконалення податкової, законодавчої, правозастосовчої та інформаційної сфер діяльності суб'єктів господарювання з метою зниження втечі капіталу і його повернення [2, с. 23]. Інакше кажучи, деофшоризація передбачає виявлення доходів, що виведені в офшорні юрисдикції, та їх оподаткування.

У той же час, під механізмом деофшоризації національної економіки розуміється сукупність взаємодіючих інструментів і підсистем, що забезпечують оптимізацію державної системи оподаткування і повернення під вітчизняну юрисдикцію капіталів за рахунок налагодження ефективної комунікації між суб'єктами господарювання, національними та міжнародними інституційними органами, фіскальною службою та фінансово-кредитною системою країни. Виходячи з цього, структура механізму деофшоризації повинна охоплювати такі підсистеми:

- правову підсистему, яка забезпечує створення ефективної нормативно-правової бази щодо здійснення офшорної діяльності, а також щодо особливостей системи оподаткування в країні. Цей елемент механізму деофшоризації покликаний створювати нормативні рамки взаємодії вітчизняних резидентів зі світовими фінансовими центрами і «податковими гаванями», між господарюючими суб'єктами та податковими органами, з представниками фінансово-кредитної системи держави;

- мотиваційну підсистему, яка на сьогоднішній день є одним з найважливіших елементів системи антиофшорного регулювання в Україні. В умовах посилення соціально-економічної кризи в державі, високих темпів інфляції, зниження обсягів ВВП, погіршення основних макроекономічних показників рівня розвитку національної економіки можна говорити про відсутність достатньої мотивації у резидентів до повернення виведених коштів під вітчизняну юрисдикцію і припинення офшорного бізнесу;

- інституційну підсистему механізму деофшоризації, яка охоплює сукупність взаємовідносин між організаціями (бюджетними, податковими, фінансово-кредитними) на національному рівні (макрорівень), мезо- і мегарівня;

- підсистему інформаційного забезпечення антиофшорної діяльності, яка охоплює процеси передачі даних між різними державами, національними та міжнародними організаціями з метою забезпечення максимальної фінансової прозорості [3, с. 31].

Однією з найважливіших та найзначиміших цілей глобальної деофшоризації є створення рів-

них умов руху капіталу між країнами, без надання переваг країнам, які мають більш привабливі умови оподаткування [4, с. 102].

Зауважимо, що гармонізація антиофшорної та податкової політики є одним із ключових процесів, що зумовлено тим, що ефективність деофшоризації залежить від встановленої відповідальності за недодержання податкового законодавства.

Більше того, при вирішенні проблем деофшоризації питання системної та комплексної роботи містить не тільки економічну, але й політичну, адміністративну, правову, податкову компоненти, що в середньо- та довгостроковій перспективі дадуть позитивні зміни для розвитку країни за допомогою покращення інвестиційного клімату та встановлення прозорих та вкрай простих і зрозумілих правил ведення бізнесу в Україні [4, с. 106].

Аналізуючи міжнародний досвід, варто зазначити, що процеси деофшоризації мають досить тривалу історію. У даному контексті показовим є приклад Сполучених Штатів Америки. Так, закон FATCA (Закон «Про оподаткування іноземних рахунків») демонструє успішно реалізовану державою політику щодо вдосконалення вивезення капіталу, а також вимагає від усіх фінансових організацій світу надання більш детальної інформації про своїх клієнтів до податкових органів Сполучених Штатів Америки (тобто вимагає більшої інформаційної прозорості) [5]. Вважаємо, що досвід застосування зазначеного закону може в перспективі серйозно впливати і на банківський сектор України.

Багато заходів, що приймаються міжнародними організаціями, спрямовані на деофшоризацію, проте також необхідно врахувати й необхідність проведення внутрішньодержавних реформ, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату країни, боротьбу з відмиванням злочинних доходів, регулювання податкової системи держави разом з детальною конкретизацією податкового та валютного законодавства.

Також можна виділити концепцію CFC (Controlled Foreign Companies – Контроль над іноземними компаніями). Законодавство про контрольовані іноземні компанії було направлено саме на запобігання ухиленню від сплати податків за допомогою офшорних компаній. Суть концепції полягає в тому, що дохід зарубіжної компанії, яка контролюється резидентами даної країни, для цілей оподаткування зараховується в дохід резидентів, тому пряме використання офшорних компаній для акумулювання іноземних доходів не дає власникам цих компаній законної можливості уникнення від оподаткування цих доходів за місцем проживання [6].

Зауважимо, що в Україні також були спроби урегулювання питання щодо глобальної деофшоризації, про що свідчить зареєстрований у Верховній Раді України у 2016 р. документ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запобігання розмиванню бази оподаткування та перенесенню прибутку в офшорні зони», що передбачає впровадження правил CFC [7].

Серед країн Європейського Союзу найбільш активно в боротьбі з офшорами просунулися Великобританія та Франція. На над-

національному рівні Європейського Союзу антиофшорне регулювання базується на прийнятому в 2004 році «Повідомленні щодо протидії та боротьби з фінансовими та корпоративними зловживаннями» (Communication on preventing and combating financial and corporate malpractice), яке передбачає активізацію інформаційного обміну між країнами про оподаткування підприємств і проведення узгодженої політики між членами Європейського Союзу щодо офшорних зон [8, с. 41].

Зазначимо, що станом на сьогодні сформований цілий спектр міжнародних організацій, що займаються моніторингом, аналізом дії офшорів, а також протидією порушення податкових законодавств в певних регіонах. В Європейському Союзі, наприклад, була прийнята так звана Директива про оподаткування заощаджень – через неї нерезиденти не можуть мати ощадний рахунок у швейцарському банку без того, щоб Швейцарія не повідомила про це уряд країни-експортера [9]. Але проблема в тому, що більшість заможних клієнтів не тримають гроші на ощадному рахунку, а інвестують їх. До того ж, у названій директиві мова йде тільки про рахунки, відкриті на ім'я власника вкладу, а не будь-яких офшорних компаній.

Водночас на Кіпрі, одній із найбільш відомих офшорних зон, у рамках економічної та валютно-фінансової інтеграції проводяться заходи, спрямовані на зближення його фінансової системи з іншими країнами Європейського Союзу. Це, зокрема, виразилося в уніфікації ставки податку на прибуток для офшорних і національних компаній, що раніше вирізнялася у п'ять разів, а також у диференціації резидентів і нерезидентів за принципом місця знаходження керівного органу і контролю компанією [2, с. 26].

До ефективних механізмів деофшоризації необхідно віднести заходи, що розробляються ОЕСР. Так, у 2013 р. нею був підготовлений звіт «Про розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування» (англ. – BEPS). У звіті запропоновано глобальну дорожню карту, що дає змогу країнам отримувати належні їм доходи від оподаткування, сприяє більшій прозорості та поліпшенню обміну інформацією, неможливості штучного переведення прибутку в низькоподаткові юрисдикції [2, с. 25].

З 2017 р. Україна приєдналася до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР і взяла на себе зобов'язання імплементувати Мінімальний стандарт Плану BEPS (чотири обов'язкові заходи із 15): Захід № 5 спрямований на боротьбу з податковими зловживаннями, пов'язаними з використанням спеціальних шкідливих режимів оподаткування; Захід № 6 спрямований на запобігання зловживанням під час застосування конвенцій про уникнення подвійного оподаткування; Захід № 13 спрямований на вдосконалення вимог чинних національних правових норм щодо документації з трансфертного ціноутворення; Захід № 14 спрямований на підвищення ефективності механізмів вирішення суперечок між країнами під час застосування угод про уникнення подвійного оподаткування [10].

Очевидно, що реалізація Україною навіть Мінімального стандарту заходів Плану BEPS, потягне за собою істотні зміни, і бізнесу доведеться стикнутися із суттєвими результатами так званої деофшоризації. До того ж, якщо такі міжнародні групи компаній врахують нововведення та своєчасно перебудуються під нові потреби сучасних міжнародних податкових норм, то зможуть й надалі успішно функціонувати [11, с. 31].

Варто зауважити, що у Верховній Раді України зареєстровано декілька різних законопроектів, що тією чи іншою мірою регулюють питання запровадження правил КІК (наприклад, законопроект № 1112 «Про повернення капіталів, що перебувають та зареєстровані в Республіці Кіпр, офшорних зонах та інших юрисдикціях, звільнених від подвійного оподаткування, або тих, що мають пільговий режим оподаткування»; законопроект № 4413 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження податку з операцій з офшорними юрисдикціями»; законопроект № 4636 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запобігання розмиванню бази оподаткування та перенесенню прибутку в офшорні зони» [11, с. 30]), проте жоден із них не був прийнятий. Загалом же оподаткування КІК є одним із найбільш ефективних інструментів боротьби з нелегальним виведенням капіталу з країни, що має позитивно впливати не лише на обсяги бюджетних надходжень, але й сприяти нівелюванню економічного сенсу використання офшорних компаній взагалі [3, с. 31].

На додаток до вищевказаного зазначимо, що у 2020 році у Верховній Раді України також зареєстровано два законопроекти, що стосуються питань деофшоризації, один із яких – законопроект № 1210 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві», прийняття якого викликало ряд дискусій, адже від нього залежить, чи будуть інтереси влади та бізнесу існувати у рівновазі.

Незважаючи на те, що в Україні фрагментарно представлені деякі механізми протидії транскордонним схемам ухилення від оподаткування, такі механізми потребують подальшого уточнення і впровадження поряд із ними інструментів, що дозволять здійснювати ефективний контроль за відповідними напрямками та забезпечуватимуть ефективне функціонування вітчизняної системи протидії мінімізації податків [3, с. 105–106].

Висновки і пропозиції. Як бачимо, питання деофшоризації досить гостро стоїть на сучасному етапі розвитку української державності. Вважаємо, що на сьогоднішній день Україні потрібно привести у максимальну відповідність до міжнародної практики ступеня відповідальності за порушення податкового законодавства та забезпечити перехід на якісно новий рівень міжнародної співпраці з обміну податковою інформацією. Для досягнення істотного та позитивного результату Україні необхідно запозичувати іноземний досвід держав, які вже давно працюють над вирішенням даної проблеми та мають позитивні здобутки.

Список літератури:

1. Грозный И. Деофшоризация украинского бизнеса – 9 реальных шагов. 2017. URL: https://uisgda.com/ru/deofshorizatsiya_ukrainskogo_bznesu_9_realnih_krokv.html
2. Гуржій О.Ю., Бондаревська К.В. Процес деофшоризації в умовах світової глобалізації. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 23–28.
3. Глазунова О.О. Деофшоризація економіки: особливості реалізації в Україні. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2017. Вип. 3. Ч. 2. С. 26–33.
4. Товкун І.М. Особливості правового регулювання діяльності офшорних компаній в умовах деофшоризації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 102–106.
5. Agreement Between the Government of the USA and the Government of the UK of Great Britain and Northern Ireland to Improve International Tax Compliance and to implement FATCA. US Department of the Treasury, 2012. URL: <https://bit.ly/38Of1cr>
6. Агафонова Т.П. Правовое регулирование деятельности офшорных компаний в Российской Федерации. *Евразийский юридический журнал*. 2017. № 8(111). С. 225–227.
7. Шокрута В. Глобальна деофшоризація, передумови її виникнення. *Юридична Газета online*. 2018. № 11(613). URL: <https://bit.ly/3f3UDMf>
8. Мещерякова А.В., Ткаченко М.Ф. Система управления офшорной экономикой. *Journal of Economy and Business*. 2020. Вып. 2-2(60). С. 39–42.
9. Council Directive repealing Council Directive 2003/48/EC. Brussels: European Commission, COM (2015) 129 final. 11 p.
10. Україна і план BEPS: чому офшори відходять у минуле. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/offshore/2019/10/29/652879/>
11. Мудрак Н.О. Перспективи деофшоризації в Україні: імплементація плану BEPS. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 46-1. С. 25–32.

References:

1. Groznyiy I. (2017). Deofshorizatsiya ukrainskogo biznesa – 9 realnykh shagov [Deoffshorization of Ukrainian business – 9 real steps]. Available at: https://uisgda.com/ru/deofshorizatsiya_ukrainskogo_bznesu_9_realnih_krokv.html
2. GurzhIy O.Yu., Bondarevska K.V. (2020). Protse deofshorizatsiyi v umovah svitovoyi globalizatsiyi [The process of deoffshorization in the minds of the light globalization]. *Infrastruktura rinku*, issue 42, pp. 23–28.
3. Glazunova O.O. (2017). Deofshorizatsiya ekonomiki: osoblivosti realizatsiyi v ukrayini [Deofshorization of the economy: features of implementation in Ukraine]. *Visnik KrNU imeni Mihayla Ostrogradskogo*, vol. 3, p. 2, pp. 26–33.
4. Tovkun I.M. (2019). Osoblivosti pravovogo reguluyannya diyalnosti ofshornih kompaniy v umovah deofshorizatsiyi [Features of legal regulation of offshore companies in terms of deoffshorization]. *Yuridichniy naukoviy elektronniy zhurnal*, vol. 3, pp. 102–106.
5. Agreement Between the Government of the USA and the Government of the UK of Great Britain and Northern Ireland to Improve International Tax Compliance and to implement FATCA (2012). US Department of the Treasury. Available at: <https://bit.ly/38Of1cr>
6. Agafonova T.P. (2017). Pravovoe regulirovanie deyatel'nosti ofshorniyh kompaniy v Rossiyskoy Federatsii [Legal regulation of offshore companies in the Russian Federation]. *Evraziyskiy yuridicheskiy zhurnal*, vol. 8(111), pp. 225–227.
7. Shokruta V. (2018). Globalna deofshorizatsiya, peredumovi yiyi viniknennya [Global deoffshorization, preconditions for its emergence]. *Yuridichna Gazeta online*, no. 11(613). Available at: <https://bit.ly/3f3UDMf>
8. Mescheryakova A.V., Tkachenko M.F. (2020). Sistema upravleniya ofshornoy ekonomikoy [Offshore economy management system]. *Journal of Economy and Business*, vol. 2-2(60), pp. 39–42.
9. Council Directive repealing Council Directive 2003/48/EC (2015). Brussels: European Commission, COM (2015) 129 final. 11 p.
10. Ukrayina i plan BEPS: chomu ofshori vidhodyat u minule (2019) [Ukraine and the BEPS plan: why offshore is a thing of the past]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/projects/offshore/2019/10/29/652879/>
11. Mudrak N.O. (2019). Perspektivi deofshorizatsiyi v Ukrayini: implementatsiya planu BEPS [Prospects for deoffshorization in Ukraine: implementation of the BEPS plan]. *Prichornomorski ekonomichni studiyi*, vol. 46-1, pp. 25–32.